

เกษตรกรรมยั่งยืน : ทางเลือกและทางรอดของเกษตรกร บทเรียนจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน

Sustainable farming: the choice and survival of farmers Lessons from Local Research in

Lamphun Province

วันเพ็ญ พรินทรกุล

ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน

บทคัดย่อ

ทิศทางการพัฒนาด้านการเกษตร ในช่วงแผนการพัฒนาศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-10 ทำให้เกิดการขยายตัวของ “การเกษตรแผนใหม่” การทำการเกษตรของเกษตรกรในจังหวัดลำพูน เกษตรกรส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 99.80 ยังเป็นการทำการเกษตรที่มีการใช้สารเคมีเป็นหลัก การทำเกษตรจึงเป็นลักษณะเกษตรเชิงเดี่ยว มุ่งผลิตในปริมาณมาก ๆ เพื่อการพาณิชย์มากกว่าการผลิตเพื่อการบริโภค การปลูกพืชเชิงเดี่ยวของเกษตรกรในจังหวัดลำพูน เช่น ลำไย มะม่วง หอม กระเทียม ข้าวโพด มันสำปะหลัง ยางพารา ถั่วลิสง มันฝรั่ง เป็นต้น การทำเกษตรจึงมีการลงทุนด้วยการใช้ปุ๋ย ยา ที่นับวันจะมีราคาแพงสูงขึ้น ในขณะที่ราคาผลผลิตกลับลดต่ำลง เนื่องจากราคาถูกกำหนดจากพ่อค้าหรือผู้ประกอบการที่เป็นผู้ผูกขาด เกษตรกรประสบกับปัญหามากมายตามมา ทั้งนี้ ยังมีเกษตรกรส่วนหนึ่งที่มีการนำกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการแสวงหาทางออกโดยการทำการเกษตรแบบยั่งยืนที่เป็นการทำการเกษตรแบบไม่ใช้สารเคมีทุกขั้นตอน คำนึงถึงผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ รวมทั้งกันเป็น “สมาคมเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน” ดำเนินกิจกรรมประสานเชื่อมประสานร่วมกับหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ เพื่อขยายผลไปสู่เกษตรกรและผู้บริโภคที่สนใจการทำเกษตรยั่งยืน โดยการสนับสนุนการทำเกษตรยั่งยืนทั้งระบบตั้งแต่กระบวนการผลิต การรับรองมาตรฐาน และการตลาด ซึ่งสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศ และยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดลำพูนในการสนับสนุนการทำเกษตรแบบยั่งยืน การทำเกษตรยั่งยืนที่ผ่านมาของเกษตรกรสมาชิกเครือข่ายฯ จึงเป็นคำตอบสุดท้ายสำหรับการอยู่รอดของเกษตรกรได้อย่างแท้จริง

Abstract

Agriculture Policy During the National Economic and Social Development Plan No. 1-10, the expansion of "New Agriculture" Farmers in Lamphun Province Most of the farmers are 99.80%. Agriculture is a monoculture. It is produced in large quantities for commercial purposes rather than for consumption. The monoculture of the farmers in Lamphun such as longan, mango, onion, corn, cassava, rubber, peanut, potato, etc. The investment is made with the use of fertilizer that is expensive. At the same time, prices have fallen. The price is determined by the merchant or entrepreneur who is a monopolist. Farmers faced a number of problems. It is a tool to find a way out by sustainable farming that is a non-chemical farming in every step. Consumer Considerations And the environment is important. Gather together "Sustainable Farming Network Association of Lamphun" cooperates with various organizations to expand the fruits to farmers and consumers who are interested in sustainable agriculture. By supporting sustainable farming system since the production process. Accreditation and marketing in line with national development policy. And the development strategy of Lamphun Province to support sustainable agriculture. Sustainable

agriculture of the past members of the network. This is the final answer for the survival of the farmers.

บทนำ

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เมื่อ พ.ศ. 2504-2509 (6 ปี) ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-4 มีการระดมสร้างระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่สำคัญ เช่น ก่อสร้างถนน สร้างเขื่อนเพื่อการชลประทาน และเพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้า การทุ่มเทงบประมาณก่อสร้างดังกล่าวข้างต้น รัฐบาลยุคนั้นมีความเชื่อว่าจะสามารถนำพาประเทศเข้าสู่ “การพัฒนาสมัยใหม่” เพื่อให้หลุดพ้นจากประเทศด้อยพัฒนาเป็นประเทศพัฒนา หรืออย่างน้อยก็ขยับระดับเป็นประเทศกำลังพัฒนาจนมีคำขวัญของรัฐบาลออกมาทางวิทยุเข้าคำประจำว่า “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี ประชาธิปไตย” หรือ “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” หรือ “ศึกษาดี มีเงินใช้ ไร้โรคภัย” คำขวัญเหล่านี้ล้วนบ่งชี้ให้เห็นว่าเป้าหมายของการพัฒนา คือ มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจเป็นด้านหลัก รัฐบาลยังเชื่อต่อไปว่าเมื่อประชาชนมีเงินแล้วจะพบแต่ความสุขความเจริญปัญหาความยากจน ปัญหาความไม่สงบ และปัญหาโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งจะต้องได้รับการปิดเป่าแก้ไข และต้องให้หมดไปจากสังคมไทยในที่สุด นักวิชาการบางสำนักของรัฐบาลบอกว่าความ “ไม่สงบ” นั้นเป็นวงจรอุบาทว์ที่จะถูกกำจัดให้สิ้นซากโดยเร็วแต่ห้วงเวลา 5 ทศวรรษ แห่ง “การพัฒนาสมัยใหม่” ได้ฉายภาพปรากฏการณ์หลากหลายมิติที่ซับซ้อน เช่น การอพยพแรงงานจากภาคชนบท รวมไปถึงแรงงานต่างด้าวหลังไหลเข้าสู่เมืองหลวง และหัวเมืองใหญ่สำคัญ ทุกภูมิภาค การระบาดของยาเสพติด อาชญากรรมที่รุนแรง ภาวะหนี้สินพอกพูนทับทวี ระบบการผลิตล้นพียงพางจายจากภายนอก การบริโภคเป็นระบบ การบริโภคนิยมที่เลียนแบบตะวันตก ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ถูกบุกรุกและทำลาย เกิดสภาพวิกฤตทางภูมิอากาศ หมอกควันพิษปกคลุมเมืองใหญ่ๆ ที่มีการจราจรหนาแน่น ผู้คนในสังคมมีความเครียดสูงมีความรู้สึกเหงา ว้าเหว่ ถูกโดดเดี่ยว แยกแยะ จิตใจแปรปรวน ชีวิตไม่มีความหมาย ภูมิปัญญาความรู้ดั้งเดิมถูกมองข้าม และที่น่าเป็นห่วงที่สุดก็คือ “การพึ่งตนเอง” อันเป็นหลักธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาถูกละเลยเหยียนไปอย่างน่าเสียดาย ส่วนการเมืองการปกครองก็ยังคงวนเวียนอยู่กับ อำนาจ เงินตรา ระบบอุปถัมภ์(การซื้อสิทธิขายเสียง) และการคอร์รัปชัน หรือที่คนในสังคมมีความรับรู้ร่วมกันว่า การเมืองก็คือ วัฏวนของ “กิน กาม เกียรติ” มีนักคิดนักเขียนหลายคนในสังคมมองว่ายิ่งพัฒนายิ่งเกิดภาวะ “รวยกระจุกจนกระจาย” บางคนมองว่าเกิด “เศรษฐกิจ (GDP) ดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” ก็เป็นวาทะกรรมที่สังคมควรรับฟังไว้อย่างมีสัมมาสติสภาพปัญหาในสังคมไทยดังกล่าวข้างต้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของปัญหาทั้งระบบมันถูกเชื่อมโยงลักทอกกันจนเป็น “ปมปัญหา” ที่สลับซับซ้อนเหนียวแน่นยากต่อการคลี่คลายแก้ไข

นโยบายพัฒนาด้านการเกษตรช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-10 ทำให้เกิดการขยายตัวของ “การเกษตรแผนใหม่” ภายใต้กลไก “การพัฒนาสมัยใหม่” เพราะการวางเป้าหมายเพิ่มผลผลิต การจัดตั้งสถานีวิจัย- ศูนย์วิจัยเกี่ยวกับการเกษตรการขยายสถาบันการศึกษาด้านการเกษตรไปสู่ภูมิภาค การส่งเสริมอย่างเข้มข้นให้เกษตรกรหันมาปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าว ปอ อ้อย มันสำปะหลัง ข้าวโพด เหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-4 ซึ่งแผนฉบับต่างๆ มาจนถึงปัจจุบันก็วนเวียนอยู่กับพืชเดิมๆ แต่จะมีการพัฒนาปรับปรุงบำรุงพันธุ์พัฒนาองค์กรกลุ่มเกษตรกร สถาบันเกษตรกร แต่โดยสรุปแล้วพืชพันธุ์เหล่านี้ก็ล้วนพึ่งพาสารเคมี คือ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืช เป็นการปลูก(ผลิต) เพื่อขายส่งออกทั้งระดับภายในชุมชน ภายในประเทศ และระดับต่างประเทศ และขาดไม่ได้ในระบบการเกษตรสมัยใหม่ก็คือ การใช้เครื่องจักรกลการเกษตรและเทคโนโลยีการเกษตร(นำเข้า) ซึ่งสิ่งนี้ก็ยังพึ่งพาปัจจัยภายนอก คือ พลังงานจากซากฟอสซิลใต้ดินอย่างมากมายมหาศาล และนับวันพลังงานจำพวกนี้ก็แพงขึ้นๆ และมีโอกาสที่จะหมดในเวลาไม่นานนัก ซึ่งหากมองโดยภาพรวมแล้วมันเป็นการประสานสอดคล้องกันอย่างลง

ตัวระหว่างคน(กลไก)ของหน่วยงานราชการ ความรู้จากสถาบันการศึกษาด้านเกษตรแผนใหม่ แหล่งเงินทุนจากสถาบันการเงิน และที่สำคัญ คือ นโยบายของรัฐบาลนั่นเอง แต่มีหลายสิ่งที่พูดถึงกันน้อยคือ ระบบการตลาดที่เป็นธรรม ระบบการขนส่ง (Logistic) ที่มีประสิทธิภาพ พื้นที่ป่าไม้ลดลง สารเคมีปนเปื้อนในสิ่งแวดล้อมเป็นต้น แต่เมื่อใดที่ผลผลิตของเกษตรกรออกสู่ตลาด คำว่า การรับจำนำผลผลิต การประกันราคาผลผลิต กลไกการตลาดแบบเสรี ตลาดซื้อขายผลผลิตล่วงหน้า ค่าเหล่านี้ก็จะถูกคนในรัฐบาล นายทุน ผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น หยิบยกมาสร้างความชอบธรรมในการบริหารจัดการ เพื่อตักตวงผลประโยชน์มาเป็นของตนและพรรคพวกในเครือข่ายตน จึงไม่ต้องสงสัยว่าทำไม “ระบบปัญหา” ดังกล่าวข้างต้นจึงเกิดขึ้นและนับวันจะทวีความรุนแรงซับซ้อนเหนียวแน่นขึ้นเรื่อย ๆ

ทิศทางของการพัฒนาเกษตรยั่งยืน

ทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) ในปัจจุบัน การสนับสนุนเชิงนโยบายการทำการเกษตรของเกษตรกรเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของแผนการพัฒนา ฉบับที่ 12 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ซึ่งได้จัดทำบนพื้นฐานของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579) เป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศ และมีเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย 4.0 ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ นอกจากนี้ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนทั้งในระดับกลุ่มอาชีพ ระดับภาค และระดับประเทศในทุกขั้นตอนของแผนฯ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องเพื่อร่วมกันกำนัลวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนฯ เพื่อมุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน ” โดยกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2564 มีวิสัยทัศน์คือ “ประเทศไทยเป็นผู้นำในระดับภูมิภาค ด้าน การผลิต การบริโภค การค้าสินค้า และการบริการ เกษตรอินทรีย์ ที่มีความยั่งยืน และเป็นที่ยอมรับในระดับสากล” มีเป้าหมาย ให้เกิดพื้นที่เกษตรอินทรีย์ไม่น้อยกว่า 600,000 ไร่ ภายในปี 2564 เพิ่มจำนวนเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ไม่น้อยกว่า 30,000 ราย ภายในปี 2564 เพิ่มสัดส่วนตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ในประเทศต่อตลาดส่งออก โดยให้มีสัดส่วนตลาดในประเทศร้อยละ 40 ต่อตลาดส่งออกร้อยละ 60 และยกระดับกลุ่มเกษตรอินทรีย์วิถีพื้นบ้านเพิ่มขึ้น โดยมี ยุทธศาสตร์ที่ 1 ส่งเสริมการวิจัย การสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ และนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ ส่งเสริมให้เกิดการวิจัย การพัฒนาองค์ความรู้ และนวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ ตลอดจนการนำผลการวิจัย องค์ความรู้ และนวัตกรรมต่างๆ เผยแพร่ให้บุคลากรทุกภาคส่วนได้เรียนรู้และใช้ประโยชน์ ได้จริงเป็นสิ่งสำคัญต่อการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ ตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง และปลายทางโดยมีเป้าหมายและ แนวทางการดำเนินงานตามประเด็นยุทธศาสตร์ ดังนี้ หลักการ ส่งเสริมการวิจัยทางด้านเกษตรอินทรีย์ สร้างนักวิจัยด้านเกษตรอินทรีย์รุ่นใหม่และเกษตรกร สามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ได้อย่างแท้จริง บริหารจัดการองค์ความรู้ และฐานข้อมูลทางด้านเทคโนโลยีเกษตรอินทรีย์ เพิ่มขีดความสามารถ ในการเข้าถึงข้อมูล และปรับปรุงข้อมูลให้มีความทันสมัย ส่งเสริมและเผยแพร่งานวิจัยไปใช้ประโยชน์และต่อยอดการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2560-2564) ยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” สำคัญเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมยั่งยืน ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันอย่างยั่งยืน (6 แนวทาง) ได้แก่ 1) การเสริมสร้างฐานทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็งและยั่งยืน 2) การสร้างและถ่ายทอดองค์ความรู้ทางวิชาการ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมและภูมิปัญญาด้านการเกษตรแบบมีส่วนร่วม 3) การยกระดับการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารเข้าสู่ระบบมาตรฐานและสอดคล้องกับความต้องการของตลาด 4) การเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตห่วงโซ่อุตสาหกรรมการเกษตร 5)การส่งเสริมและเร่งขยายผลแนวคิดการทำการเกษตรตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ 6) การพัฒนาปัจจัยสนับสนุนในการบริหารจัดการภาคเกษตรและสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่

การทำเกษตรของเกษตรกรจังหวัดลำพูน

จังหวัดลำพูนมีเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตร รวม 692,183 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 24.58 ของเนื้อที่ทั้งจังหวัด มีเกษตรกรทั้งหมด จำนวน 62,848 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 38.48 ของครัวเรือนทั้งจังหวัด มีการใช้เนื้อที่ดินเพื่อเกษตรกรรมทั้งหมด จำนวน 692,183 ไร่ (ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2558) เป็นเนื้อที่การเกษตรสำหรับการทำนา จำนวน 145,115 ไร่ พืชไร่ จำนวน 136,793 ไร่ ไม้ผล – ไม้ยืนต้น จำนวน 330,729 ไร่ พืชผัก จำนวน 18,805 ไร่ ไม้ดอก – ไม้ประดับ จำนวน 229 ไร่ และทำเกษตรอื่น ๆ จำนวน 60,512 ไร่ จังหวัดลำพูนก็เป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้รับผลกระทบจาก “การพัฒนาเกษตรแผนใหม่” เพราะหากมองย้อนไปเมื่อ 40 ปีที่ผ่านมาจะพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ได้ละทิ้งการเกษตรแบบยังชีพเลี้ยงตัวเองมาเป็นปลูกพืชแล้วได้เงินมาจับจ่ายใช้สอยอย่างรวดเร็วเพราะเป็นพืชล้มลุกระยะสั้น เช่น กระเทียม หอมแดง กระเทียมดำ เป็นต้น ด้วยระยะเวลาเพียง 10–20 ปี พืชที่ได้ชื่อว่าเป็นพืชล้มลุกระยะสั้นก็เริ่มสำแดงผล นั่นคือ เกษตรกรล้ม (ขาดทุน) แล้วไม่ปลูก และเป็นการล้มระยะยาว (หนี้สินพอกพูน) เพราะต้นทุนจากการใช้สารเคมีและปัจจัยการผลิตอื่น นับวันแต่มีจะเพิ่มขึ้นๆ แต่ราคาสินค้าที่และบางฤดูกาลกลับลดลงอย่างน่าใจหาย ผลกระทบที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับหนี้สินและถือว่าเป็นปัญหาที่สำคัญซึ่งหากคิดจะแก้ไขก็ต้องอาศัยการฟื้นฟูสภาพที่ยาวนานมีอยู่ 2 ประการ คือ 1) สภาพดินเสื่อมโทรม(ตาย) ขยายวงกว้างออกไปเกือบทุกอำเภอของจังหวัดลำพูน 2) น้ำเหือดหายไปกับลำน้ำสายสำคัญๆ ที่มีในพื้นที่ลำพูน แต่สิ่งที่มาปรากฏแทนการหายไปของน้ำคือ การปนเปื้อนของสารเคมีในน้ำจนทำให้อาหารจำพวก กุ้ง หอย ปลา ปู ก็พลอยหดหายตามไปด้วย

ลำไยเป็นพืชความหวังใหม่ที่ชาวลำพูนที่เห็นว่าจะนำมาปลูกทดแทนกระเทียม และหอมแดง ซึ่งต่อมาพืชความหวังใหม่กลายเป็นพืชที่สร้างปัญหาเก่าๆ กล่าวคือ ปัจจุบันชาวสวนลำไยกำลังนิยมผลิตลำไยนอกฤดู เพราะราคาดี (สูง) โดยการอัดสารเคมีตระกูลโปรแตสเซียมคลอไรด์ลงไปในดินใช้สารยูเรียฉีดพ่นยอดลำไยใช้สารเพื่อเร่งเปิดตาดอกลำไยทำทุกวิถีทางที่จะให้ได้ขายลำไยนอกฤดู ซึ่งปกติลำไยจะให้ผลผลิตในเดือนกรกฎาคม– สิงหาคม ปัจจุบันลำไยลำพูน(รวมทั้งเชียงใหม่) มีขายตลอดปี โดยในปัจจุบันปัญหาการทำเกษตรของเกษตรกรนอกจากการปลูกไม้ผลยืนต้นเช่นลำไยแล้ว ยังมีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่เป็นลักษณะเกษตรพันธะสัญญาอีกหลายชนิดในพื้นที่อำเภอรอบนอก เช่น อำเภอแม่ทา อำเภอทุ่งหัวช้าง และอำเภอลี้ ที่มีเกษตรกรปลูกข้าวโพด ถั่วแระ มันฝรั่ง และมันสำปะหลัง รวมถึงการปลูกพืชพลังงาน เช่น ยางพารา หลายพื้นที่มีการแผ้วถางบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อนำไปทำการเกษตรเชิงเดี่ยวดังกล่าว

สถานการณ์ปัญหาของเกษตรกรจังหวัดลำพูน

หากมองถึงการผลิตพืชอาหารที่ปลอดภัยสำหรับประชาชนในการบริโภคนับว่าน้อยมาก และเมื่อเทียบกับสถิติการตายของประชาชนในจังหวัดลำพูน ที่มีสาเหตุจากการบริโภค พบว่า อันดับ 1 คือ เนื้องอกร้าย จำนวน 467 อัตราการตาย 114.92 ต่อแสนของประชากร และอันดับ 2 โรคโลหิตเป็นพิษจากการติดเชื้อแบคทีเรียอื่น จำนวน 228 อัตราการตาย 56.10 ต่อแสนของประชากร นับว่าเป็นส่วนสำคัญยิ่งต่อการเกิดโรคดังกล่าวและส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของประชากรจังหวัดลำพูนที่เพิ่มมากขึ้นทุกปี ทั้งนี้การทำเกษตรในการใช้สารเคมีและปัจจัยการผลิตอื่นๆ ยังได้ส่งผลให้เกษตรกรต้องประสบกับภาวะขาดทุน ก่อให้เกิดปัญหานี้สินของเกษตรกรซึ่งส่วนใหญ่มาจากการลงทุนด้านการเกษตร ที่เกิดจากค่าใช้จ่ายในการผลิตพืชเชิงเดี่ยวมีต้นทุนที่สูงขึ้นจากราคาปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี และยาฆ่าแมลงที่นับวันจะมีราคาเพิ่มขึ้น ในขณะที่ราคาสินค้าเกษตรกลับลดลง การใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลงอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลานานก็มีส่วนทำให้เกษตรกรหลายรายเกิดความเจ็บป่วย เกิดผลกระทบต่อผลผลิตที่ขาดการดูแลอย่างต่อเนื่อง สภาพดินเสื่อมโทรม จะเห็นภาพการปล่อยให้สวนลำไยบางส่วนแห้ง(อดน้ำ) ยืนต้นตาย ภาพรถบรรทุก

ชนไม่ลำไยเพื่อนำมาใช้เป็นพื้นและเผาเป็นถ่าน ที่มีให้เห็นเป็นภาพสะท้อนถึงความล้มเหลวของการทำ “ธุรกิจสวนลำไย” อย่างแท้จริง ส่วนน้อยมากที่เกษตรกรเจ้าของสวนลำไยประสบความสำเร็จและได้กำไร ส่วนใหญ่แล้วอยู่ในฐานะเสี่ยงต่อการขาดทุน ปัจจุบันชาวสวนลำไยยังถูกพ่อค้าหรือเจ้าของโรงงานขนาดใหญ่(ถึง) ของคนต่างชาติได้เข้ามาจัดการและผูกขาดการทำลำไยแบบครบวงจร ราคาถูกกำหนดด้วยเจ้าของล้งร่วมกับตลาดภายนอกประเทศ(จีน) เกษตรกรส่วนใหญ่จะเป็นเพียงแค่ผู้รับจ้างเจ้าของล้งในการผลิตลำไยในสวนของตนเอง ล้งในปัจจุบันเป็นของคนจีนถึงร้อยละ 70-80 บางแห่งเป็นล้งของคนไทยแต่ให้คนจีนเข้าดำเนินการ อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน เป็นแหล่งรับซื้อใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ มีเงินหมุนเวียนในพื้นที่ไม่ต่ำกว่าปี 1,000 ล้านบาทมีจำนวนล้งรับซื้อในพื้นที่มีไม่ต่ำกว่า 40- 50 ล้ง

ปฏิบัติการ “ธุรกิจการเกษตร” ในจังหวัดลำพูนกำลังแผ่ขยายไปในพื้นที่อย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง เช่น การเลี้ยงหมู การเลี้ยงโคนม การทำสวนมะม่วงขนาดใหญ่ การปลูกข้าวเพื่อขายตลอดปี ปรากฏการณ์ธุรกิจเหล่านี้ต้องอยู่บนความเสี่ยงภัยกับการขาดทุนสูงมาก เพราะเป็นการลงทุนที่สูง และเจ้าของธุรกิจก็ไม่สามารถควบคุมปัจจัยภายนอกที่จะเข้ามากระทบต่อธุรกิจตน เช่น กลไกการตลาด โรคระบาด อากาศฝนพายุ ฯลฯ โดยเฉพาะเรื่องโรค และสภาพอากาศมันเป็นปัจจัยทางธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าไปควบคุมบังคับได้ และหากเราสืบสาวไปในอดีตจะพบว่า เป้าหมายสูงสุดในการทำเกษตรกรรมฯ ไม่ใช่เพียงการเพาะปลูกพืชผล และเลี้ยงสัตว์เท่านั้นแต่มันน่าจะเป็นการบ่มเพาะความสมบูรณ์แห่งความเป็นมนุษย์เสียมากกว่า เมื่อธุรกิจการเกษตรเหล่านี้เจ้าของได้คาดหวังเอาไว้ว่าต้องได้เงินมาเพื่อใช้จ่ายใช้สอย หรือตั้งเป้าหมายไว้ว่าธุรกิจการเกษตรของตนต้องประสบผลสำเร็จ แต่ถ้าหากการตั้งความหวังกับผลที่ออกมาไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกันเจ้าของธุรกิจการเกษตรนั้นก็ประสบกับการขาดทุน

ข้อมูลการเข้าไปจัดการหนี้สินของเกษตรกรที่ถูกประทับตราว่าเป็นหนี้เอ็นพีแอล(NPL)โดยสำนักงานกองทุนฟื้นฟูเกษตรกรจังหวัดลำพูนเข้าไปดำเนินการปรับโครงสร้างหนี้รับภาระมูลหนี้ 50 เปอร์เซ็นต์มาเป็นของกองทุนฯ ที่เหลืออีก 50 เปอร์เซ็นต์ให้เกษตรกรเป็นหนี้ผูกพันกับกองทุนฯ ซึ่งก่อนที่จะมีข้อผูกพันให้เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรได้กำหนดให้เกษตรกรจัดทำแผนชำระหนี้กับกองทุนฟื้นฟูฯ ระยะเวลา 15 ปี หากเกษตรกรไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งข้อผูกพันเพียงครั้งเดียวเกษตรกรที่ร่วมโครงการฯ รายนั้นก็กลับคืนสู่สภาพลูกหนี้เอ็นพีแอล และต้องรับผิดชอบหนี้สินเท่าเดิม (ก่อนเข้าร่วมโครงการ) ซึ่งจำนวนเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการในพื้นที่จังหวัดลำพูน อาจจะเป็นจำนวนข้อมูลที่ไม่มากพอที่จะอธิบายปรากฏการณ์ภาวะหนี้สินของเกษตรกรจังหวัดลำพูน แต่ก็บ่งบอกถึงความรุนแรง(มูลหนี้สูง) ของภาวะหนี้สินที่น่าเฝ้าจับตามอง อย่างไรก็ตามในนโยบายการส่งเสริมการเกษตรแบบแผนใหม่นี้ได้เกิดควบคู่กันไปพร้อม ๆ กับการขยายตัวทางด้านการให้บริการของรัฐในด้านต่างๆ เช่น ด้านคมนาคมที่มีถนนลาดยางอย่างดีตัดผ่านหลายสายในชุมชนสำหรับการขนส่งสินค้าทางการเกษตร เกิดการบริการด้านสาธารณสุข ที่ชาวบ้านสามารถเข้าถึงกันได้อย่างเท่าเทียมและทั่วถึง โดยจะเห็นได้ว่ามีสถานีอนามัยประจำอยู่เกือบทุกตำบล พร้อมกับมีอาสาสมัครสาธารณสุขทุก ๆ หมู่บ้าน

“การเกษตรเชิงพาณิชย์” หรือ “ธุรกิจการเกษตร” แล้วเกิดปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้นเป็นการส่งสัญญาณของความทุกข์ที่เกิดจากการเป็นหนี้สินนั้นจะมากเพียงใดถึงแม้ว่าภาวะหนี้สินจะไม่ได้เกิดจากการทำการเกษตรทั้งหมด แต่ในความเป็นจริงวิถีชีวิตของชาวบ้านแทบจะไม่ได้คิดถึง รายรับ รายจ่าย(ต้นทุน) ทางการเกษตร รายจ่ายสำหรับลูกเรียน รายจ่ายในครอบครัวทั้งค่าอาหาร ค่าข่าวสาร ค่าแก๊ส ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่าโทรศัพท์ (มือถือ) ภาษีสังคม รวมไปถึงรายจ่ายที่เป็นความลับเฉพาะตนก็คือ รายจ่ายที่เกี่ยวข้องกับอบายมุขทั้ง หวย การพนัน ยาเสพติด รวมไปถึงเหล้ายา และอื่นๆ แต่มันเป็นรายจ่ายก้อนใหญ่ที่เกิดขึ้นจริงๆ ซึ่งหากนำมาเทียบเคียงกับรายได้จากการทำการเกษตรหรือรายได้นอกภาคการเกษตรแล้วมันเป็นความไม่สมดุลที่เกิดขึ้นจริงที่นับวันจะทวีความรุนแรงและขยายเป็นวงกว้างออกไปเรื่อย ๆ

เกษตรยั่งยืน ทิศทางการทำการเกษตรของเกษตรกร

“เกษตรกรรมยั่งยืน” ดูเหมือนจะเป็นทางเลือกทางรอดของเกษตรกรในจังหวัดลำพูน แต่ความหมายและรูปแบบของการเกษตรแบบยั่งยืนกลับไม่ชัดเจน และเป็นปัญหาในการนำไปส่งเสริม หรือปฏิบัติในพื้นที่โดยเฉพาะหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาส่งเสริมภาคการเกษตร อย่างไรก็ตามจากการศึกษางานเขียนคนทำเกษตรกรรมยั่งยืนเมืองสามหมอก (อรุณี เวียงแสง 2550: 20) พบว่างานขับเคลื่อนเกษตรกรรมยั่งยืนนั้น “ไม่ใช่เรื่องง่าย” เป็นเรื่องทวนกระแสเป็นการก้าวข้าม “กระบวนทัศน์เก่า” สู่ “กระบวนทัศน์ใหม่” ของการเรียนรู้และการพัฒนาเป็นเรื่องของการปรับเปลี่ยนวิถีคิดวิถีปฏิบัติและการให้ค่าที่แตกต่างออกไปจากเดิม ซึ่งจะมีผลต่อการปรับเปลี่ยนการใช้ชีวิตในรูปแบบ “บริโภคนิยม” สู่ “ชีวิตแบบพอเพียง” เรียบง่ายจึงอาศัยอยู่กับธรรมชาติ

ในจังหวัดลำพูน ได้มีเกษตรกรที่หันมาทำการเกษตรแบบยั่งยืนอยู่หลายพื้นที่ บางแห่งมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นเครือข่าย ทั้งที่ผ่านการวิจัยเพื่อท้องถิ่น และงานส่งเสริมจากหน่วยงานองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน แต่ดูเหมือนว่ายังเป็นการดำเนินกิจกรรมเฉพาะกลุ่มใครกลุ่มมันต่างคนต่างทำ ยังไม่ได้มีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายในระดับวงกว้าง ส่งผลให้ไม่มีพลังในการขับเคลื่อนเกษตรกรรมยั่งยืนทั้งภายในกลุ่มองค์กรเอง และในระดับจังหวัดให้เป็นที่ยอมรับและขยายผลไปยังเกษตรกรรายอื่น ๆ ที่อยากปรับเปลี่ยนและอยากเข้ามาสู่กระบวนการทำการเกษตรกรรมยั่งยืน ซึ่งรวมไปถึงการขยายผลไปยังผู้บริโภคที่มีความต้องการในการบริโภคพืชผักที่เป็นอาหารปลอดภัย การรวมตัวของเกษตรกร กลุ่ม องค์กร ด้านเกษตรกรรมยั่งยืนที่ผ่านมาของจังหวัดลำพูนจึงเป็นการรวมตัวแบบหลวม ๆ เฉพาะกิจเฉพาะงานที่มีขึ้นในแต่ครั้งชั่วคราวครั้งคราวเท่านั้น เช่น การร่วมกันนำเสนอกิจกรรมในงานเกษตรแฟร์ งานเกษตรอินทรีย์ ประจำปีของหน่วยงานต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในแต่ละปี การจัดเวทีเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นก็เป็นแบบนาน ๆ ครั้ง ตามกำลังการสนับสนุนของหน่วยงานองค์กร จึงทำให้การขับเคลื่อนเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดลำพูนไม่เข้มแข็ง และไม่ต่อเนื่อง รวมถึงยังขาดความร่วมมือจากเกษตรกร กลุ่มองค์กรอื่น ๆ ที่ได้มีการทำเกษตรแบบยั่งยืนอยู่แล้ว จึงทำให้เกษตรกรในเครือข่ายที่มีอยู่

สืบเนื่องจากผลการวิจัยของโครงการวิจัย “การศึกษาพัฒนาแนวทางการจัดการความเสี่ยงจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชกลุ่มออร์กาโนฟอสเฟตในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ด้วยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม(ปีที่ 2 : จังหวัดลำปาง และจังหวัดลำพูน) โดยศูนย์วิจัยและฝึกอบรมด้านสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ร่วมกับหน่วยงานวิจัยสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และสุขภาพ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยทำการศึกษาความเสี่ยงจากสารกำจัดศัตรูพืชกลุ่มออร์กาโนฟอสเฟตที่มีต่อสุขภาพประชาชนและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน และศึกษาและพัฒนาแนวทางการจัดการความเสี่ยงจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน โดยเก็บตัวอย่างเลือดและปัสสาวะ แบบสอบถามความรู้และพฤติกรรมจากอาสาสมัคร ที่เป็นเกษตรกร บุคคลทั่วไป และนักศึกษา จำนวนทั้งหมด 426 คน เก็บตัวอย่างดิน จำนวน 28 แห่ง น้ำ จำนวน 27 แห่ง และพืช (ลำไย หอมแดง กระเทียม ฝรั่ง) จำนวน 13 ตัวอย่าง แบบสำรวจและสอบถามการปฏิบัติทางการเกษตร และจัดประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นในแนวทางการลดความเสี่ยงจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช พบสารตกค้างในตัวอย่างดิน น้ำ และพืช ทั้งหมดในกลุ่มออร์กาโนฟอสเฟต มีบางชนิดพบในกลุ่มคาร์บาเมต สารกำจัดวัชพืช สารกำจัดโรคพืช และสารอันตรายอื่น ๆ ตามลำดับ ทั้งนี้จากการวิเคราะห์ตัวอย่างเลือดและปัสสาวะของกลุ่มตัวอย่างอาสาสมัคร อยู่ในระดับไม่ปลอดภัยมากที่สุด และผลการวิเคราะห์สารเคมีในผลไม้และผักจากตลาดพบสารตกค้างในผลไม้ และผักทุกชนิด ยกเว้นกล้วยน้ำว้า ซึ่งผลการวิจัยนี้บ่งชี้ให้เห็นว่าการใช้สารเคมีในการเกษตรของเกษตรกรยังมีสูงมากในพื้นที่จังหวัดลำพูน มีผลผลิตที่ตกค้าง และส่งผลต่อการตกค้างของสารพิษในร่างกายด้วย

เกษตรยั่งยืน : ทางออกของเกษตรกร

การขับเคลื่อนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ที่ผ่านมาศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ได้ให้การสนับสนุนเกษตรกรในหลายพื้นที่ในการขับเคลื่อนการทำเกษตรทางเลือกหรือเกษตรแบบยั่งยืนเพื่อการพัฒนาทางออกของเกษตรกรจากปัญหาการทำเกษตรดังกล่าว ทำให้ค้นพบว่า จังหวัดลำพูนยังมีเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืน(เกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรปลอดภัย และวนเกษตร) มีเพียงร้อยละ 0.19 เมื่อเทียบกับเกษตรกรทั้งหมดของจังหวัดลำพูน ที่ผ่านมามีการดำเนินโครงการวิจัยร่วมกันมาหลายโครงการเพื่อหาแนวทางการลดค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนในการประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นการพบทบทวนบทเรียนการทำการเกษตรของตนเอง และร่วมกันหาทางออกด้วยการทำการเกษตรแบบผสมผสานปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจากเกษตรเคมีมาเป็นเกษตรอินทรีย์ พึ่งตนเองให้มากที่สุดเพื่อลดต้นทุนการผลิต ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก จนสามารถทำการผลิตแบบอินทรีย์ที่ได้ปฏิเสธการใช้สารเคมีอย่างสิ้นเชิง สามารถคัดค้านสารอินทรีย์ทดแทนการใช้สารเคมีอย่างได้ผล จนสามารถได้รับใบรับรองแปลงเกษตรกรรมมาตรฐาน จากสมาคมมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ(มอน.) ระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์(IFOAM) สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์(organic Thailand : มกท.) และสามารถนำผลผลิต เช่น ลำไย พืชผัก สมุนไพร ส่งตลาดทั้งภายในและต่างประเทศอย่างต่อเนื่องและได้ราคาที่เป็นธรรม ส่งผลเกษตรกรหลายรายพ้นจากภาวะหนี้สินของตัวเองได้ จนนำไปสู่การเชื่อมโยงกับเครือข่ายเกษตรกรรมแบบยั่งยืนทั้งในระดับจังหวัดและระดับภาครวมตัวกันเป็น “เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน”

จึงเกิดจุดเริ่มต้นของการรวมตัวเกษตรกรในการขับเคลื่อนเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน ที่เกิดจากกลุ่มเกษตรกรจำนวน 4 กลุ่ม เมื่อปี 2554 จากการดำเนินโครงการวิจัยเล็กๆ ของเกษตรกรกลุ่มหนึ่งที่มีการรวมตัวกันในนาม “กลุ่มเกษตรอินทรีย์ลุ่มน้ำลี้” ภายใต้ชื่อโครงการวิจัย “การหาแนวทางในการทำเกษตรทางเลือกของเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ลุ่มน้ำลี้” โดยการสนับสนุนการดำเนินวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ภายใต้สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) จนปัจจุบันมีกลุ่มเกษตรกรที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูนทั้งหมดจำนวน 21 กลุ่ม/แหล่งเรียนรู้ โดยมีเกษตรกรเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้จำนวนทั้งสิ้นประมาณ 500 คน มีผลผลิตที่ได้รับการรับรองมาตรฐานในหลายระดับ เช่น ผลไม้อินทรีย์ ข้าวอินทรีย์ ข้าวกล้องอินทรีย์ ข้าวกล้องงอกอินทรีย์ พืชผักอินทรีย์ (ผักสลัด ผักพื้นบ้าน พืชผักอื่นๆ) สมุนไพรอินทรีย์ เป็นต้น ปัจจุบันเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน มีอยู่ 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับเกษตรอินทรีย์เต็มรูปแบบ 2) ระดับระยะการปรับเปลี่ยนเพื่อเข้าสู่ระบบเกษตรอินทรีย์เต็มรูปแบบ และ 3) เกษตรกรผู้ที่สนใจอยากเข้าสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ซึ่งมีการจัดการระบบผลิตและการจัดการกลุ่มของสมาชิกในเครือข่าย โดยเครือข่ายมีการจัดการระบบผลิตและการจัดการกลุ่มของสมาชิกในเครือข่ายกระจายทั้ง 8 อำเภอในจังหวัดลำพูน ทั้งนี้เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูนได้ดำเนินการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลในนาม “สมาคมเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน : Sustainable Agricultural Lamphun Network” ภายใต้การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโครงการวิจัย “นวัตกรรมองค์กรเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน” ที่เป็นเครื่องมือในการรวมตัวของ “คนหัวใจอินทรีย์” ของเกษตรกรจังหวัดลำพูนแต่ละพื้นที่ในการดำเนิน การขับเคลื่อนเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน เน้นการทำเกษตรแบบผสมผสาน ใช้หลักความศรัทธาและเชื่อมั่นเป็นตัวขับเคลื่อน มีหลักการดำเนินชีวิตที่มีเป้าหมายของความสุขอย่างยั่งยืน คือ อยู่อย่างเรียบง่าย พอเพียง และช่วยเหลือผู้อื่นทุกเมื่อ เกษตรกรต้องมีศีลธรรมและสัมาอาชีวะ ทำเกษตรอินทรีย์โดยไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม ตั้งจิตอธิษฐานขณะปลูกพืชผักซึ่งเป็นทั้งอาหารและยา รวมถึงรักษาระบบนิเวศ เป็นวิถีของ “เกษตรเชิงพุทธธรรม” เชื่อมโยงสู่ทุกระบบแบบองค์รวมทั้งด้านเศรษฐกิจ สุขภาพกายใจ สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม สร้างทางเลือกให้กับผู้บริโภคได้มีอาหารปลอดภัยได้รับราคาที่เป็นธรรม สมาชิกเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน ได้ดำเนินการผลิตพืชผักผลไม้ และสัตว์ในระบบเกษตรอินทรีย์ปราศจากสารเคมีทุกประการ เพื่อเป็นอาหารปลอดภัยแก่ผู้บริโภค ส่งเสริมและ

สนับสนุนในการพัฒนาองค์ความรู้การทำเกษตรอินทรีย์ การพัฒนามาตรฐานการผลิตให้เกษตรกรเข้าสู่มาตรฐานอินทรีย์ การพัฒนาองค์กรเครือข่ายเกษตรกรมัยยั่งยืนจังหวัดลำพูน และขยายผลเพิ่มสมาชิกเกษตรกร ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านการทำเกษตรกรรมยั่งยืน“เกษตรอินทรีย์วิถีพุทธ” การพัฒนาตลาดอินทรีย์และเครือข่ายผู้บริโภค รวมถึงการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ

ปัจจุบัน “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน” ยังได้มีการขับเคลื่อนอีกหลายโครงการเพื่อการพัฒนาเกษตรกรและเครือข่าย เช่น โครงการวิจัยรูปแบบชีวิตวิถีทางเลือกและการพึ่งตนเองเพื่อความยั่งยืนของเกษตรกรรุ่นใหม่ในจังหวัดลำพูน โครงการวิจัยการพัฒนารูปแบบการจัดการตลาดและการสื่อสารการทำเกษตรอินทรีย์ของเครือข่ายเกษตรกรมัยยั่งยืนจังหวัดลำพูน โครงการวิจัยแนวทางการผลิตลำไยอินทรีย์พันธุ์แป้นเขียว(ปาเส้า) ของเกษตรกรตำบลโม่เมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน และโครงการวิจัยการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรในการปลูกกระเทียมและหอมแดงหัวพันธุ์ปลอดเชื้อในระบบเกษตรอินทรีย์ เป็นการขับเคลื่อนโครงการที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาของจังหวัดลำพูนในการ “ส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรสู่เมืองปลอดภัย” โดยการเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายเกษตรกรมัยยั่งยืนจังหวัดลำพูนในการส่งเสริมเกษตรกรการทำเกษตรยั่งยืนภายใต้ชื่อโครงการ “การพัฒนาเกษตรกรในการทำเกษตรแบบยั่งยืนตามวิถีพุทธธรรม” ตามแผนปฏิบัติราชการประจำปีของจังหวัดลำพูน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2561 – 2564 ประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด ยุทธศาสตร์ที่ 2 : การส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรสู่เมืองเกษตรปลอดภัย ผ่านสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดลำพูน และสำนักงานพาณิชย์จังหวัดลำพูน เป็นการทำการเกษตรแบบผสมผสาน ใช้หลักความเชื่อมั่นในมาตรฐานเป็นตัวขับเคลื่อน ในปีงบประมาณ 2560-2564 ดำเนินการในพื้นที่ของเครือข่ายเกษตรกรมัยยั่งยืนจังหวัดลำพูน จำนวน 50 ครอบครัวยุติ มุ่งเน้นการพัฒนากระบวนการผลิต การตลาด การรับรองมาตรฐาน การยกระดับ และพัฒนาองค์กรเครือข่ายเกษตรกรมัยยั่งยืนจังหวัดลำพูน โดยการพัฒนาองค์ความรู้ของเกษตรกรในการทำเกษตรเชิงพุทธธรรม การสร้างความรู้ความเข้าใจและความร่วมมือกับหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง ผู้บริโภค และผู้ประกอบการ รวมถึงการสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชนให้มีความสนใจในเรื่องของการบริโภคเพื่อสุขภาพการส่งเสริมเกษตรกร ในด้านกองทุนหมุนเวียน ร่วมกับสถาบันทิศทางไท สำนักทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ภายใต้ชื่อโครงการการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรสู่การทำเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูนในการสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ 5 แห่ง ได้แก่ การสนับสนุนเงินทุนหมุนเวียนลักษณะเงินกู้ยืมให้กับสมาชิก ในการลงทุนการผลิต การตลาด การรับรองมาตรฐาน และการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรสมาชิก เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนการทำเกษตรยั่งยืนซึ่งเป็นทางเลือกและทางรอดของเกษตรกรอย่างแท้จริง

บทสรุป

การทำเกษตรแบบยั่งยืน คือการทำเกษตรแบบวิถีเดิมที่พึ่งพาตนเอง พึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก มีการผลิตเพื่อการบริโภคที่ปลอดภัยทั้งผู้ผลิต ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม เป็นการทำการผลิตที่ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก การสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน มีแนวทางการขับเคลื่อนในการสนับสนุนโครงการวิจัยประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืนอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ ปี พ.ศ.2549 กระบวนการขับเคลื่อนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ได้ยกระดับเครือข่ายเกษตรกรมัยยั่งยืนจังหวัดลำพูน ในการขยายผลและเชื่อมโยงกับหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ จนสามารถนำไปสู่การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดลำพูน ปี พ.ศ.2561-2564 ในพันธกิจการสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้าเกษตรด้วยมาตรฐานความปลอดภัย อย่างปราดเปรื่อง ในประเด็นยุทธศาสตร์(Strategies) เมืองเกษตรสีเขียว (Green Agricultural City) เมืองนิเวศน์ (E-co Town) มีเป้าประสงค์ 2 คือการเติบโตของรายได้ของครัวเรือน (Household income) และการจ้างงาน(employment) ที่เกิดจากการพัฒนาสินค้าการเกษตรที่ได้รับการ

ยกระดับมาตรฐานความปลอดภัยและเทคโนโลยี และเป้าประสงค์ 5 เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีจุดเน้นตำแหน่งทางยุทธศาสตร์ (Strategic Positioning) ในด้านเมืองเกษตรปลอดภัย (Safe Agricultural City) ทั้งนี้ยังเป็นการขับเคลื่อนกิจกรรมสอดคล้องตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ในแนวทางการพัฒนาที่มีความสำคัญสูงและสามารถผลักดันสู่การปฏิบัติ ด้านการพัฒนาภาคการเกษตร ในการส่งเสริมให้เกษตรกรมีความรู้ในการรวบรวม คัดเลือก และปรับปรุงพันธุ์กรรมพืช สัตว์ สัตว์น้ำ และจุลินทรีย์ของท้องถิ่น ส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารให้ได้คุณภาพมาตรฐานและความปลอดภัยและการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพ โดยให้ความรู้ด้านกระบวนการผลิตตามมาตรฐาน อาทิ หลักการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี รวมถึงส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารสำหรับผู้บริโภคเฉพาะกลุ่มที่มีมาตรฐานเฉพาะ อาทิ สินค้าเกษตรอินทรีย์ สินค้าฮาลาล และสินค้าที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการกำหนดมาตรการจูงใจในการปรับปรุงการผลิต และการส่งเสริมวางระบบการตรวจสอบย้อนกลับ รวมทั้งส่งเสริมการผลิตอาหารที่มีคุณภาพและเพียงพอสำหรับเด็กในวัยเรียนเพื่อเพิ่มสุขภาพและศักยภาพการเรียนรู้และสร้างความตระหนักในการบริโภคอาหารและโภชนาการที่ส่งผลต่อสุขภาพ และ (3) ขับเคลื่อนการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจัง โดยการสร้างแรงจูงใจในการปรับเปลี่ยนเข้าสู่มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ผ่านมาตรการทางการเงินการคลัง การส่งเสริมการผลิต การยกระดับราคาสินค้าเกษตรอินทรีย์ให้แตกต่างจากสินค้าเกษตรที่ใช้สารเคมี ตลอดจนมาตรการส่งเสริมการตลาด ส่งเสริมและเร่งขยายผลแนวคิดการทำเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดย (1) ส่งเสริมให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการเกษตร มีส่วนร่วมคิดร่วมทำและเป็นเจ้าของในการพัฒนาการเกษตรของตนโดยภาครัฐสนับสนุนด้านปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นและเชื่อมโยงการดำเนินการกับศูนย์เรียนรู้ต่างๆ ในพื้นที่ (2) ส่งเสริมขยายผลและพัฒนาการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ทั้งในรูปแบบเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรผสมผสาน วนเกษตร เกษตรอินทรีย์ เกษตรธรรมชาติ รวมถึงการทำเกษตรกรรมตามหลักการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี โดยสนับสนุนบทบาทเครือข่าย ราษฎรชาวบ้านในการขับเคลื่อน และการปรับกลไกและโครงสร้างพื้นฐานด้านการเกษตรที่จำเป็นในการทำเกษตรกรรมยั่งยืน อาทิ การพัฒนาระบบข้อมูลเกษตรกรรมยั่งยืน การสร้างองค์ความรู้การสนับสนุนเงินทุนในลักษณะสินเชื่อสีเขียวที่จูงใจการผลิตและการส่งเสริมการตลาด และ (3) ควบคุมการใช้สารเคมี การเกษตรที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ส่งเสริมการใช้ผลิตภัณฑ์ชีวภาพทดแทนสารเคมีการเกษตรให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งใช้สารเคมีการเกษตรอย่างเหมาะสมตามหลักวิชาการเพื่อลดผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนกำหนดมาตรการทางการเงินการคลังในการกำกับดูแลการผลิต การนำเข้าและการใช้สารเคมีการเกษตร การพัฒนาปัจจัยสนับสนุนในการบริหารจัดการภาคเกษตรและสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่ โดย (1) พัฒนาระบบข้อมูลด้านอุปสงค์และอุปทานด้านการเกษตรให้มีความถูกต้องแม่นยำ เชื่อถือได้และสามารถนำมาใช้ประโยชน์สำหรับการวางแผนด้านการเกษตรโดยใช้การตลาดนำ รวมถึงการส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากข้อมูลและเทคโนโลยีได้อย่างทั่วถึง และการพัฒนาระบบเตือนภัยการเกษตรที่มีประสิทธิภาพ (2) สร้างบุคลากรด้านการเกษตร โดยการผลิตเกษตรกรรุ่นใหม่หรือดำเนินนโยบายบัณฑิตคืนถิ่น การจัดทำหลักสูตรการศึกษาที่เน้นการเรียนรู้จากภาคปฏิบัติเพื่อสร้างเกษตรกรที่มีความรู้และมีความสามารถในการยกระดับการผลิต แปรรูป การตลาดและการบริหารจัดการที่สามารถปรับตัวได้ทันตามการเปลี่ยนแปลงของโลก การขับเคลื่อนเกษตรกรรมยั่งยืนผ่านกระบวนการเรียนรู้ของโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นของเกษตรกรสมาชิกเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน จึงเป็นทางออกและทางรอดของเกษตรกรอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- พันศักดิ์ จิตสว่าง, โครงการสานความรู้สู่การเชื่อมโยงภาคีแบบบูรณาการในงานเกษตรกรรมยั่งยืน อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.2553.
- ไมตรี นันตะจันทร์, นวัตกรรมองค์กรเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2557.
- วรรณทิภา ปัญญากรณ์.โครงการการศึกษาเกษตรทางเลือกอย่างยั่งยืนของเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ลุ่มน้ำลี้จังหวัดลำพูน.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.2552.
- นิศานาถ กังวานวงศ์ **ทุนจีนฮูลู่รับซื้อลำไย**, <http://www.komchadluek.net/news/economic/264867> (14 มี.ค.2560)
- วันเพ็ญ พรินทรากุล และคณะ, โครงการวิจัยศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน 2560, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.), 2560.
- วันเพ็ญ พรินทรากุล และคณะ, โครงการวิจัยศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน 2559, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.), 2559.
- วลัยพร อดออมพาณิชย์,สุนีย์ ทองชัย,ธัญญา แสงอุบล.ตลาดอาหารท้องถิ่น ขบวนการเคลื่อนไหวอภิปไตยอาหารชุมชน.ขอนแก่น:บริษัทขอนแก่นการพิมพ์จำกัด.2522.
- สุภา ไยเมือง.อิสรภาพทางพันธุกรรม : สิทธิแห่งเกษตรกร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.2522.
- สุภา ไยเมือง **ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารระดับชุมชน**. นนทบุรี:มูลนิธิชีววิถี.2555.
- สมาคมเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน, เอกสารสรุปจากเวทีสรุปบทเรียนเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน วันที่ ธันวาคม 2560, 2560.
- สถาบันวิจัยสังคมและกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม การศึกษาพัฒนาแนวทางการจัดการความเสี่ยงจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชกลุ่มออร์กาโนฟอสเฟตในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ด้วยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม(ปีที่ 2 : จังหวัดลำปางและจังหวัดลำพูน, 2559.
- สำนักงานจังหวัดลำพูน กลุ่มงานอำนวยการ, ข้อมูลบรรยายสรุปจังหวัดลำพูน 2560, 2560.
- สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12, 2560.
- ไอลดา อรุณวงศ์. เศรษฐกิจอาหารท้องถิ่น ทางเลือกและทางรอดของเศรษฐกิจ สังคม นิเวศ.กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สวนเงินมา.2545.
- [http://www.khlong-u-taphao.com/index.php?file=article&obj=forum.view\(cat_id=at-gen,id=34\)](http://www.khlong-u-taphao.com/index.php?file=article&obj=forum.view(cat_id=at-gen,id=34)) ตุลาคม.2555.